

13.4.2021

Digi Arkeen neuvottelukunta - Pyöreän pöydän keskustelu 16.2.2021 - Osaaminen ja taidot digitaalisessa yhteiskunnassa

1. Johdanto

Digi arkeen -neuvottelukunta järjesti pyöreän pöydän keskustelun 16.2.2021 verkkotilaisuutena teemasta Osaaminen ja taidot digitaalisessa yhteiskunnassa. Pyöreään pöytään osallistui noin 50 henkilöä lähes 40 eri organisaatiosta. Tilaisuus jakautui kahdeksaan pienryhmäkeskusteluun, joissa ihmisten osaamisen ja taitojen teemaa käsiteltiin ikäryhmittäin.

Pyöreän pöydän tavoitteena oli keskustella ja ymmärtää, *millainen on ihmisten digitaitojen oppimispolku koko elämän läpi*. Digitaidot ovat uusi kansalaistaito ja digitaitojen merkitys on korostunut erityisesti koronan myötä tullessa poikkeusaikana. Sen vuoksi pyöreän pöydän keskustelu oli hyvin ajankohtainen. Keskustelussa haluttiin pohtia, miten ja millä keinoin ihmiset kehittävät digitaitojaan eri elämäntilanteissa- ja vaiheissa, ja millaisia haasteita digitaitojen puutteista ja niiden hankkimisesta syntyy.

Pyöreän pöydän avasivat neuvottelukunnan puheenjohtaja Marianne Heikkilä ja projektipäällikkö Minna Piirainen. Alustuksen *Tekoälyn lukutaito ja tiedonkäsittelyn vinoumat* piti Anna-Mari Rusanen.

Pyöreän pöydän kahdeksan pienryhmää keskustelivat osaamisesta ja taidoista digitaalisessa yhteiskunnassa ikäryhmittäin. Lasten ja nuorten ikäryhmiä pohti molempia yksi ryhmä, aikuisten ja ikääntyvien ikäryhmiä pohti molempia kolme pienryhmää. Keskustelu käytiin kahdessa vaiheessa. Ensin koottiin osallistujien näkemykset yhteiselle Miro-työskentelyalustalle. Sen jälkeen niiden avulla kiteytettiin ikäryhmän osaamisesta ja taidosta yhteinen elämänpolku, johon jokainen ryhmä rakensi yhden osan. Tämä raportti on koostettu digitaitojen elämänpolun pohjalta.

2. Digitaalisten elämänpolku

Digitaitojen elämänpolku kiteytti pyöreän pöydän keskustelujen johtopäätökset kolmen kysymyksen kautta:

1. Millaisia digitaitoja ja digiosaamista digitaalisessa yhteiskunnassa tarvitaan 2020-luvulla?
2. Millaisia haasteita näiden taitojen hankkiminen tai puuttuminen aiheuttavat?
3. Millaisia tilanteita ihmisten elämän aikana tulee vastaan (suhteessa osaamiseen ja taitoihin digitaalisessa yhteiskunnassa)?

Lisäksi ryhmät kiteyttivät keskustelusta twiittejä, joista osa myös twiitattiin keskustelujen päätteeksi vastauksena [VM:n twitter-tilillä jaettuun twiittiin](#).

3. Ikäryhmille yhteisiä asioita digitaidoista

Digitaidot koostuvat taidoista käyttää laitteita ja palveluita, ja niiden taustalla olevan toimintalogiikan ymmärtämisestä. Tiettyyn ikäryhmään kuuluminen ei vielä määritä henkilön digitaitoja, eikä se määritä henkilön kohtaamia haasteita digitaalisessa yhteiskunnassa. Ihmiset ovat elämässään hypänneet digitalisaation junaan eri vaiheissa, ja se selittää paljon sitä, millä tasolla ja millaisia henkilön digitaidot ovat.

Toinen keskeinen asia on digitaitojen ja -osaamisen jatkuva päivittämisen tarve. Digitaalisten taitojen kehittäminen onkin elämänmittainen prosessi. Tämä koskee teknisiä taitoja ja lisäksi yleisempiä taitoja toimia digitaalisessa yhteiskunnassa. Relevantti osaaminen on muutakin kuin teknologian ja työkalujen hallintaa. Toisaalta, digitaidot ovat taitoja siinä missä muutkin taidot. Motivaatio kehittää omaa osaamistaan ja digitaitoja on keskeinen asia.

Kunkin ikäryhmän osalta keskeinen kysymys on, millä aikaperspektiivillä katsomme tätä asiaa. Tarkastellaanko nykytilannetta vai tulevaisuutta? Painimme digitaalisessa yhteiskunnassa tällä hetkellä tiettyjen haasteiden kanssa osaamisen ja taitojen osalta. Tulevaisuudessa voi eteen tulla uusia haasteita. Kysymys onkin siitä, pyrimmekö ennakoimaan vai ainoastaan reagoimaan näihin haasteisiin. Miten varmistamme, että tulevaisuudessa emme päädy tilanteeseen, jossa digitaitojen kuilu ja syrjäytymisen vaara uhkaavat.

Yhteiskunnan eri toimijoiden tulee pohtia, millaisia motivaatiotekijöitä voimme tunnistaa ja nostaa esille. Yhteiskunnan eri toimijoiden olisi hyvä tunnistaa, miten voimme yhdessä vahvistaa ja tukea eri ikäisten ihmisten motivaatiota kehittää digiosaamistaan nyt ja tulevaisuudessa. Digitaalisten taitojen ja -osaamisen kehittäminen ja varmistaminen yhteiskunnassa edellyttää monien tahojen yhteistyötä.

Digitaitojen ja -osaamisen haastetta usein voi lisätä kaikissa ikäryhmissä kuuluminen vähemmistöön, esim. kielivähemmistöön tai näkö- tai kuulovammaisten erityisryhmään. Lisäksi yhteiskunnan polarisaatio ja yleinen syrjäytymiskehitys toisaalta voivat johtuvat osittain digitaalisiin liittyvistä haasteista. Toisaalta ne voivat myös vaikeuttaa tarvittavien digiosaamisen ja -taitojen kehittymistä.

4. Lapset

Vanhempien ja perheen digiarki, osaaminen ja taidot ohjaavat lasten digitaalisten taitojen ja asenteiden kehittymistä. Kasvuympäristö vaikuttaa tähän merkittävästi. Digiasioista pitäisi puhua lasten kanssa kannustavasti, huomioiden digitalisaation

potentiaalin, eikä esimerkiksi pelotellen uhista tai ruutuaikojen rajoituksilla. Turvallisen digipalvelujen käytön opettelu ja opettaminen lapsille on tärkeää. Tämän edellytyksenä on toki se, että lasten kanssa toimivilla aikuisilla, kodeissa ja yhteiskunnan palveluissa, on tarvittavat tiedot, osaaminen, asenteet ja motivaatio. Digitaalisen teknologian opetus ei ole tällä hetkellä systemaattisesti tasa-arvoista ja myös opettajan oma tausta vaikuttaa oppimiseen

Lasten digitaitojen kehittäminen tulee aloittaa varhain. Olennaista on koko perheen mediankäytön tarkastelu heti, kun lapsi syntyy perheeseen. Tällä hetkellä digitaaloista ja digiarjesta puhuminen saatetaan aloittaa lasten ja perheiden näkökulmasta liian myöhään – tähän asiaan voisi tarttua nykyistä kattavammin jo esimerkiksi neuvoloissa.

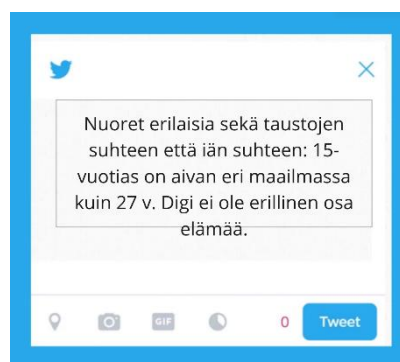
Digitaaliseen yhteiskuntaan liittyviä taitoja ja osaamista tulee tarkastella riittävän laajasti - ne ovat ongelmanratkaisutaitoja ja kyvykkyyttä löytää tietoja. Olennaista on myös motivaatio ja lasten oikeus myös itse määrittellä taitoja, joita he haluavat oppia. Digitaalisten kehittämisessä lapsista ja nuorista puhutaan usein diginatiiveina. Diginatiivi-termillä tarkoitetaan digitaalisena aikakautena syntyneitä lapsia. Diginatiivi ei siis suoraan ota kantaa lasten tai nuorten digiosaamiseen. Pienikin lapsi tai koululainen voi jäädä ulkopuolelle ilman taitoja, laitteita ja yhteyksiä.

Kuva 1: Kiteytystwiitti lasten digitaitojen takaamisesta

5. Nuoret

Nuoret tarvitsevat lisää osaamista erityisesti medialukutaidoissa, tietoturvasa, yksityisyyden suojassa ja oman datan arvon ymmärtämisessä. He ovat keskenään yhtä erilaisia kuin muutkin ikäryhmät - nuorten tiedot, taidot ja valmiudet vaihtelevat suuresti. Samoin kuin lasten osalta, ei tulisi diginatiivisanalla kuvata tiettyyn ikäryhmään kuuluvan digitaitoja. Nuorten osalla digiosaaminen on osa muita elämisen taitoja, ei erillinen taito. Nuoruuden ikäkauteen osuu täysi-ikäistymisen mukanaan tuomat uudet velvollisuudet ja oikeudet sekä opiskelupaikan ja työpaikan hakemiseen liittyvät asiat. Elämän eri siirtymäkohdissa digitaidoilla on suuri merkitys. Näissä siirtymäkohdissa on vaarana jäädä yhteisön ja yhteiskunnan ulkopuolelle, jos digitaidot eivät ole riittävät esimerkiksi asiointiin digitaalisessa palvelussa.

Kuva 2: Kiteytystwiitti nuorten digitaidoista

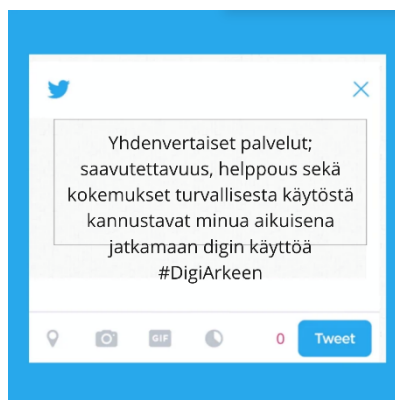
6. Aikuiset

Aikuiset tarvitsevat lisää tukea erityisesti jatkuvaan oppimiseen ja teknologisen kehityksen tuomien hyötyjen hahmottamiseen. Aikuiset ovat ryhmänä varsin heterogeeninen; osalla digiosaaminen on monipuolista ja hyvin korkealla tasolla, osalla osaaminen ja valmiudet oppia uutta ovat rajoittuneempia. Digiosaaminen liittyy aikuisillakin laajemmin elämässä tarvittaviin taitoihin, eikä sitä voi eriyttää esimerkiksi medialukutaidosta.

Olennaista aikuisten digitaitojen ylläpidossa ja kehittämisessä lienee erityisesti jatkuvan oppimisen kyvyn ja toisaalta myös halun säilyttäminen. Teknologian jatkuva kehittyminen voi olla innostavaa, mutta toisaalta aiheuttaa myös kuormitusta ja on selkeä stressitekijä – etenkin jos henkilöllä ei ole entuudestaan kattavia digitaitoja. Erityisen haastavassa asemassa ovat työelämän ulkopuolella olevat aikuiset ja kuinka he saavat ylläpidettyä digiosaamistaan. Työelämässä sallivan ja avoimen työkuulttuurin kehittäminen, jossa on hyväksyttyä ja suotavaa

pyytää apua teknologian haasteisiin, vähentää uuden oppimisesta aiheutuvaa kuormitusta ja stressiä.

Toisaalta hyötyjen korostaminen ja uusien asioiden jatkuvan opetteluun kynnyksen madaltaminen voidaan nähdä avaintekijöinä siihen, että aikuiset digitaitojensa tasosta riippumatta pysyvät kehityksen kelkassa myös ikääntyessään ja uusien teknologian muotojen kehittyessä. Aikuisten digitaitojen ylläpidon ja kehittämisen hallinnassa korostuu ennen kaikkea tarve kokonaisuuden selkeälle vastuunjaolle yhteiskunnallisten toimijoiden kesken; näin mahdollistetaan digitaitojen tasainen jakaantuminen siten, että eri sosiaaliryhmät, ikäryhmät tai alueet eivät eriydy tai joudu eriarvoiseen asemaan taitojen, tietojen ja oppimiskyvyn osalta.

Kuva 3: Kiteytystwiitti aikuisten motivoinnista digitaitojen kehittämiseen ja ylläpitoon

7. Ikääntyvät

Myös ikääntyvien ryhmässä on muistettava ikäihmisten henkilökohtaisten digitaitojen suuri vaihtelu. Digitaidot voivat olla osalla varsin puutteelliset ja osalla voi olla omiin tarpeisiin nähden erinomaiset digitaidot. Digitaiteihin vaikuttavat mm. henkilön asuinpaikka, koulutustausta, työura sekä yleinen kiinnostus ja mahdollisuudet hankkia digitaitoja.

Suurimpana haasteena on mistä löytää tukea omiin digitaitojen kehittämiseksi. Ilmaisen tai edullisen tuen löytäminen on avainasemassa. Digitaitojen puuttumisen nähdään vaikuttavan jopa elämän laadun heikentymiseen, mikä ilmenee kahdella tavalla - joko vapaaehtoisena, itse valittuna syrjäytymisenä tai pakotettuna syrjäytymisenä. Ensimmäistä syrjäytymisen muotoa tukevat vaihtoehtoiset analogiset tavat kuluttaa palveluja digipalvelujen rinnalla. Toista syrjäytymisen muotoa ilmentävät esim. vähäiset taloudelliset resurssit osallistua maksullisiin digitaitoja kehittäviin koulutuksiin. Nämä edellä mainitut tekijät voivat vaikuttaa ikäihmisten eriarvoisuuden sekä muista ihmisistä riippuvuuden lisääntymiseen.

Ikääntyvät saavat tyypillisesti digitarpeisiinsa apua joko vertaisopastuksena tai konkreettisena tukena omalta verkostoltaan, johon kuuluvat sukulaiset, ystävät tai julkiset palvelut kuten esim. kirjastopalvelut. Läheisten ihmisten tuen merkitys ikäihmisten oppimisen motivoinnissa osana heidän arkielämää on huomattava.

Nykyhetken tilanteessa ikäihmiset selviävät vielä heikoillakin digitaidoilla. Osa ikäihmisistä ei koe, että digitaalisista palveluista olisi itselle hyötyä, jolloin motivaation vahvistaminen olisi tärkeää. Osa taas tulee toimeen analogisten ja digipalvelujen välimaastossa kehittämällä tarvittavia digitaitoja, koska he haluavat hoitaa itse omat asiansa ja ovat kiinnostuneita digitaitojen kehittämisestä. Osa käyttää sujuvasti teknologian tuomia mahdollisuuksia.

Kuva 4: Kiteytystwiitti ikääntyneiden motivoinnista digitaitojen kehittämiseen ja ylläpitoon

8. Yhteenveto - Miten digitaitojen ja -osaamisen edistämässä pitäisi edetä?

Taitojen ja osaamisen kehittämiseen digitaalisessa yhteiskunnassa on saatavilla jo tutkittua tietoa. Digitaidot ovat Suomessa keskimäärin hyvällä tasolla, mutta digitaitojen hankkiminen ja digitaaliseen yhteiskuntaan kuuluminen voi olla Suomessakin monelle esimerkiksi taloudellinen kysymys. Vaikka enemmistöllä mahdollisuudet käyttää digipalveluja ovat hyvällä tolalla, heikommat digitaidot omaavien ryhmä ei ole mitätön, vaan merkittävän kokoinen.

On arvokysymys, miten Suomessa suhtaudumme tasa-arvoisuuteen digiasioissa. Jos perusopetuksessa siirrytään yhä enemmän digitaalisten työkalujen käyttöön, miten hoidetaan perusoppivälineiden maksuttomuus koululaisille kuin koulukirjojen kanssa toimitaan nyt? Miten varmistetaan ihmisten täysipainoinen osallisuus itsenäisinä toimijoina yhteiskuntaan huolimatta suuresti vaihtelevista taloudellisista mahdollisuuksista ja vaihtelevista digiosaamisen tasoista? Millaisten asioiden tulisi olla yhteiskunnan tarjoamia kansalaisilla (esim.

perusinfrastruktuuri ja peruslaitteet) ja mitkä asiat saavatkin olla riippuvaisia henkilökohtaisesta varallisuudesta.

Täysipainoisen osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden haasteen voi ratkaista usealla tavalla. Luomalla mahdollisuus asioida toisen henkilön puolesta digitaalisissa palveluissa saattaa ratkaista osallisuusongelman teknisesti monessa tapauksessa. Se ei vielä luo samanlaista tunnetta oman elämän itsemääräämisoikeudesta, kuin se, että pystyy henkilökohtaisesti hoitamaan asiansa myös digitaalisessa yhteiskunnassa. Puolesta asiointi voi pikemminkin heikentää tunnetta itsemääräämisoikeuden toteutumisesta, jos joutuu turvautumaan toiseen ihmiseen vain siksi, että palvelu on digitaalinen, eikä siksi, ettei muuten olisi kykenevä hoitamaan asioitaan.

Digiasioissa nousee muutenkin usein esille ihmisten riippuvaisuus toisistaan ja erilaisista yhteiskunnan rakenteista. Lapsien digitaidot ja -osaaminen riippuvat pitkälti heidän kasvuympäristöstään. Kaikki digipalveluiden käyttäjät ovat pitkälti palveluntarjoajien armoilla - erityisesti sen, kuinka paljon palveluntarjoajat ovat valmiita panostamaan palveluiden toimivuuteen, käytettävyyteen ja jatkuvaan kehittämiseen. Samalla yksittäisten ihmisten motivaation pitäisi olla kohdallaan oman osaamisen ja taitojen kehittämiseksi, ja tarvittaessa toimenpiteisiin ryhtymiseen oman digitaalisen tilanteen parantamiseksi.

Digitaitojen ja -osaaminen ylläpidossa ja kehittämisessä on yhdistettävä yhteiskunnan eri toimijoiden vastuut ja resurssit: varhaiskasvatus, koulut, työpaikat jne. Lisäksi on tuettava yksittäisten ihmisten ja perheiden motivaatiota. Ihmisiä tulee kannustaa digitaalisten palveluiden käyttöön ja tuoda esiin niiden hyödyt käyttäjilleen ja yhteiskunnalle kokonaisuudessaan.

9. Keskeiset johtopäätökset

1. Tiettyyn ikäryhmään kuulumisen ei määritä digitaitoja.
2. Turvallisen digipalvelujen käytön opettelu ja opettaminen tulee aloittaa perheissä jo varhain. Vanhempien digitaidot vaikuttavat lasten oppimiseen.
3. Nuoret tarvitsevat erityisesti lisää osaamista medialukutaidoissa, tietoturvassa, yksityisyyden suojassa ja oman datan arvon ymmärtämisessä
4. Aikuiset tarvitsevat tukea erityisesti jatkuvaan oppimiseen ja digitaitojen ylläpitoon
5. Ikääntyneiden osalta tulee vahvistaa mahdollisuutta saada tukea digitaitojen kehittämiseen esimerkiksi vertaistuen keinoin.
6. Digitaitojen kehittäminen on jatkuva prosessi.
7. Digitaitojen ja -osaamisen ylläpidossa ja kehittämisessä on yhdistettävä yhteiskunnan eri toimijoiden vastuut ja resurssit.
8. Ihmisiä tulee kannustaa digipalvelujen käyttöön ja tuoda esiin niiden hyödyt.